

Victor Hugo
Cosette
EDITURA GARAMOND

VICTOR HUGO

COSETTE

Traducere:
OLGA MONTA

EDITURA GARAMOND
BUCUREȘTI, STR. MITROPOLIT ANDREI ȘAGUNA, NR. 71

Nu departe de Paris, în satul Montfermeil, se găsea un fel de cârciumă păcătoasă.

Această cârciumă era ținută de niște oameni numiți Thénardier, bărbat și nevastă.

În amurgul acela de primăvară, în fața cârciumii se afla partea de dinainte a unui camion. Această parte era alcătuită dintr-o osie puternică de fier, ridicată pe două roți uriașe. Sub osie atârna, ca un arc, un lanț gros. Mijlocul lanțului se lăsa până aproape de pământ, iar pe acest lanț, ca într-un adevărat leagăn, stăteau strâns îmbrățișate două fetițe.

Una avea cam doi ani și jumătate, cealaltă, un an și jumătate; cea mai mică se sprijinea de cea mai mare. O basma, înnodată cu iscusință, le ferea să nu cadă.

Cele două fetițe erau gătite fercheș, cu grijă chiar. Ochii le sclipeau de bucurie, obrăjorii fragezi le râdeau. Una dintre ele avea părul castaniu, iar cealaltă, negru. Deasupra acestor căpșoare plăpânde se înălța jumătatea de camion, înnegrită toată de rugină.

La câțiva pași, pe pragul cârciumii, ședea mama fetițelor, o femeie cu o înfățișare prea puțin plăcută. Legăna copilele cu ajutorul unei sfori legate de lanț și, fiindu-i teamă ca ele să nu cadă, nu le pierdea din ochi nici o clipă.

La fiecare mișcare, lanțul cel groaznic scotea un scrâșnet șuierător, care semăna cu un strigăt jalnic. Fetițele erau încântate.

Tot legănându-le așa, mama cânta cu o voce falsă. Absorbită de cântec și de fetițele sale, nu auzea și nu vedea nimic din cele ce se petreceau pe stradă.

Între timp, pe când mama începea o nouă strofă a cântecului, cineva se apropie de ea și, deodată, auzi un glas, chiar deasupra capului:

— Ce fetițe frumoase aveți, doamnă!

Fără să se întrerupă din cântat, mama se întoarse.

În fața ei, la câțiva pași, stătea o femeie. Această femeie avea și ea un copil pe care-l ținea în brațe.

Mai avea și o boccea destul de mare și care părea tare grea.

Copilul acestei femei era una dintre cele mai drăgălașe făpturi. Era o fetiță de vreo doi-trei ani, și ar fi putut să se ia la întrecere cu celelalte două în privința gătelii. Peste scufița de dantelă avea o legătură de olandă fină, iar pieptărașul îi era împodobit cu panglici. Rochița, puțin ridicată, lăsa să se vadă piciorușele albe, rotunde și puternice. Era minunat de trandafirie și plină de sănătate. Mititica avea niște obrăjori de-ți venea să-i mănânci. Despre ochii ei nu puteai spune decât că erau, desigur, mari și aveau gene minunate. Fetița dormea.

Maică-sa avea o înfățișare sărăcăcioasă și jalnică. Era îmbrăcată ca o muncitoare, care caută să ajungă iarăși țărancă. Era tânără. Era oare și frumoasă? Poate; dar așa cum era îmbrăcată, n-ai fi putut să-ți dai seama. Judecând după o șuviță blondă, scăpată în afară, avea părul foarte des, dar o bonetă urâtă, strâmtă, legată sub bărbie îl ascundea cu severitate.

Când cineva râde, râsul îi descoperă dinții, pe care-i admiri dacă sunt frumoși; dar ea nu râdea. Ochii ei mai păstrau urme de lacrimi. Era palidă, cu fața trasă și avea aerul puțin bolnăvicios. Se uita la fetița adormită din brațele ei, cu acea privire deosebită pe care n-o au decât mamele. O basma mare, albastră, îndoită de-a curmezișul, îi încingea cu stângăcie mijlocul. Mâinile arse de soare îi erau acoperite de pistrui; din pricina împunsăturilor de ac, pielea arătătorului se înăsprise. Purta o manta cafenie de lână groasă, o rochie de stambă și pantofi grosolani. Avea numai douăzeci și doi de ani.

Într-o minunată dimineață de primăvară, părăsise Parisul, ducându-și fetița în brațe. Trecătorul care le-ar fi întâlnit pe drum pe cele două ființe s-ar fi simțit cuprins de milă văzându-le. Femeia n-avea în lume pe nimeni în afară de copil, și copilul n-o avea în lume decât pe ea.

Trecând pe lângă cârciuma Thénardier, cele două fetițe, care se legănau în ciudatul lor leagăn, o încântaseră și ea se oprise înaintea voioasei priveliști.

Fetițele o vrăjiseră pe această mamă.

Ea le privea cu adâncă tulburare. Fără îndoială, copilele erau fericite.

Se uita la ele, le admira atât de înduioșată, încât, în momentul când mama lor se întrerupse între două strofe ale cântecului, ea nu se putu opri să nu spună:

— Ce fetițe frumoase aveți, doamnă!

Chiar și cele mai fioroase ființe se îmblânzesc când li se dezmiardă copiii. Mama înălță capul și mulțumi; apoi o pofti pe trecătoare să se așeze pe lavița din fața porții; ea rămase pe prag. Cele două femei începură să vorbească:

— Pe mine mă cheamă doamna Thénardier, zise mama celor două fetițe. Soțul meu și cu mine ținem hanul acesta.

Doamna Thénardier era o femeie roșcată, voinică și colțuroasă. Tânără încă, ea părea să n-aibă mai mult de treizeci de ani. Dacă această femeie, care ședea chincită în prag, ar fi stat în picioare, poate că statura înaltă și înfățișarea ei de uriaș - din aceia pe care nu-i poți vedea decât pe la bâlciuri - ar fi înspăimântat-o de la început pe trecătoare, i-ar fi spulberat încrederea și nu s-ar fi întâmplat nimic din tot ce avem să vă istorisim.

Trecătoarea își depănă povestea. Era muncitoare. La Paris nu se găsea de lucru și ea plecase de acolo, ca să caute prin alte părți, în satul ei natal. Pornise pe jos din Paris, chiar în dimineața aceea, dar, cum își ducea fetița în brațe, obosise și se suise în diligență. În urmă, plecase din nou pe jos; copila mersese și ea, dar nu mult - e atât de micuță! -; a trebuit s-o ia din nou în brațe și odorul adormise.

Vorbind astfel, își sărută fetița cu atâta foc, încât o trezi. Copila deschise ochii, niște ochi mari, albaștri, ca ai maică-sii, și privi în jur... Apoi începu să râdă și, cu toate că maică-sa o ținea bine, lunecă la pământ. Micuța zări

cele două fetițe în leagăn, se opri deodată și își scoase limba în semn de admirație.

Mama Thénardier își dezlegă fetițele, le dădu jos din leagăn și zise:

— Jucați-vă tustrele.

Peste o clipă, fetițele Thénardier se și jucau cu nou-venita: săpau gropi în pământ, desfătându-se strașnic. Se dovedi că fetița nou-venită era foarte veselă. Găsi o așchie și, prefăcând-o în lopată, începu să sape pământul cu hotărâre.

Cele două femei continuau să vorbească:

— Cum se numește copilița dumneavoastră?

— Cosette[1].

— Câți ani are?

— Merge pe trei.

— Ca fetița mea cea mare.

Între timp, cele trei fetițe se strânseseră laolaltă, într-o mare neliniște și fericire. Se ivise o întâmplare însemnată: un vierme gros ieșise din pământ – câtă spaimă, câtă încântare!

Obrăjorii lor plini de voioșie se apropiaseră.

— Cât de repede se împrietenesc copiii! strigă mama Thénardier. Uitându-te la ele, ai jura că sunt trei surori.

Acest cuvânt a fost scânteia pe care părea că o așteaptă cealaltă mamă. O apucă pe mama Thénardier de mână, o privi țintă și o întrebă:

— Nu vreți să-mi țineți la dumneavoastră fetița?

Cârciumăreasa făcu o mișcare plină de uimire, care nu însemna nici încuviințare și nici refuz.

Mama Cosettei urmă:

— Vedeți, nu pot să-mi iau și fetița acasă. Nu mi-o îngăduie munca. Dacă ai copil, nu găsești nici un fel de slujbă. Cei de prin părțile noastre sunt atât de ciudați! Chiar bunul Dumnezeu m-a îndreptat spre hanul dumneavoastră! Când am zărit fetițele dumneavoastră, atât de

---

[1] Se va citi Cozet (n.r.).

drăgălașe, de curățele, de vesele și atât de mulțumite, m-am simțit tulburată. Mi-am spus: „Iată o mamă bună!" Da, da, o să fie trei surori! De altminteri, am să mă înapoiez degrabă. Vă învoiți să-mi țineți fetița?

— Trebuie să chibzuiesc! răspunde mama Thénardier.

— Am să vă dau șase franci pe lună!

Dintr-o dată, un glas de bărbat strigă din fundul cârciumii:

— Șapte franci, nici un ban mai puțin! Și plata înainte pe șase luni.

— Șase ori șapte fac patruzeci și doi, zise jupâneasa Thénardier.

— Am să plătesc! încuviință mama.

— Și pe deasupra, cincisprezece franci pentru primele cheltuieli, adăugă glasul de bărbat.

— În total, cincizeci și șapte de franci! întregi jupâneasa Thénardier.

Și pe când făcea socoteala, ea îngâna frântura de cântec pe care-l tot cântase.

— Am să plătesc, încuviință mama. Am optzeci de franci. O să-mi rămână și mie ceva bani, dacă mă duc pe jos. Am să câștig acolo, și pe dată ce agonisesc ceva, mă înapoiez să-mi iau copilașul.

Vocea de bărbat reluă:

— Fetița are de-ale îmbrăcămintei?

— Ăsta-i bărbatu-meu, lămuri jupâneasa Thénardier.

— Firește că are. Are o zestre întreagă, biata mea fetiță. Am ghicit numaidecât, doamnă, că e soțul dumneavoastră. Și încă ce zestre! O zestre bogată; din toate câte o duzină! Are și rochițe de mătase, ca o adevărată domnișoară! Sunt aici, în legătura asta.

— Trebuie să le dai pe toate! se auzi din nou vocea de bărbat.

— De bună seamă că am să le dau! zise mama. Cum vă închipuiți? Doar n-o să-mi las fetița goală.

Fața stăpânului se arătă în ușă.

— Ne-am înțeles!

Târgul fusese încheiat. Mama petrecu noaptea la han, dădu banii și lăsă fetița. Își legă la loc bocceaua, ușoară acum după ce scosese lucrurile Cosettei. În zori, porni la drum, socotind că se va întoarce curând. Asemenea despărțiri, deși se fac în liniște, sunt totuși pline de deznădejde.

O vecină a soților Thénardier o întâlni în drum pe biata mamă și, înapoindu-se acasă, zise:

— Am întâlnit pe uliță o femeie care plângea atât de amarnic, încât ți se rupea inima văzând-o.

După ce mama Cosettei plecă, bărbatul îi spuse nevesti-sii:

— Acum o să-mi pot plăti polița de o sută zece franci, a cărei scadență e mâine. Îmi lipseau tocmai cincizeci de franci. Știi că ai pus la cale o capcană minunată cu fetițele tale?

— Și fără s-o vreau! răspunse femeia.

*

* *

Treburile cârciumii mergeau prost.

Mulțumită celor cincizeci și șapte de franci ai călătoarei, soții Thénardier își plătiră la vreme datoria. După o lună, avură din nou nevoie de parale. Femeia duse la Paris trusoul Cosettei și, pentru șaizeci de franci, îl lăsă amanet la Muntele de Pietate. Dar, după ce cheltuiră banii, soții Thénardier se deprinseră să se uite la Cosette ca și cum ar fi ținut-o de pomană și începură să se poarte cu ea ca și cu o cerșetoare.

Cum nu mai avea nici un fel de îmbrăcăminte, ei o înveștmântară în rochițele și cămășuțele vechi ale micuțelor Thénardier, adică în zdrențe. Era hrănită cu resturile rămase de la mese, puțin mai bine decât câinele și puțin mai prost decât pisica. De altfel, câinele și pisica

erau comesenii săi obișnuiți. Cosette mânca împreună cu ei sub masă, într-un blid de lemn, la fel cu al lor.

În fiecare lună, mama Cosettei, care locuia la Montreuil-sur-Mer, scria, sau mai bine zis punea pe cineva să le scrie, pentru a avea vești de la fetița ei. Soții Thénardier răspundeau totdeauna la fel: „Cosette o duce de minune".

După ce trecură primele șase luni, mama trimise șapte franci pentru a șaptea lună și continuă să expedieze regulat, în fiecare lună, banii.

Nici nu se împlinise anul, când Thénardier spuse:

— Grozav hatâr ne mai face! Ce-și închipuie ea că putem să facem noi cu cei șapte franci ai ei?

Și-i scrise, cerând doisprezece.

Mama, pe care o încredințaseră că fetița ei e fericită și „crește minunat", se supuse și începu să trimită câte doisprezece franci.

Unele firi nu pot iubi pe cineva fără a urî pe altcineva. Mama Thénardier își iubea cu patimă fetițele și de aceea o ura pe străină. Oricât de puțin loc ar fi ocupat Cosette, ei îi părea că-l fură fetelor sale și că micuța ia până și din aerul pe care-l respiră ele. La fel ca multe alte femei de soiul său, ea avea zilnic de împărțit o anumită cantitate de mângâieri și o anumită cantitate de lovituri și de ocări. Fără îndoială că dacă n-ar fi avut-o pe Cosette, fetele sale, oricât de iubite, și-ar fi primit partea lor, dar străina le făcea serviciul de a lua totul asupră-și. Fetele ei nu mai primiră decât mângâierile. Orice mișcare a Cosettei îi atrăgea o ploaie de pedepse crude și nemeritate. Biata făptură plăpândă!

Soții Thénardier se purtau rău cu Cosette; fetele lor, Eponine și Azelma, începură și ele să se poarte la fel.

Trecu un an, mai trecu unul. În sat se spunea:

— Ce oameni cumsecade sunt Thénardier ăștia! Nu sunt nici ei bogați, și uite, cresc o biată copilă părăsită!

Oamenii credeau că fetița fusese părăsită de maică-sa.

Între timp, Thénardier ceru cincisprezece franci pe lună.

— Să nu mă scoată din fire! strigă el. Îmi trebuie un spor...

Și mama începu să plătească câte cincisprezece franci pe lună.

Cu fiecare an fetița se mărea, și cu fiecare an creștea și suferința.

Atâta vreme cât Cosette fusese micuță de tot, ea servise drept țap ispășitor celorlalte două fetițe. Abia crescu însă puțin, adică înainte să fi împlinit măcar cinci ani, și ajunsese slujnica întregii case.

— La cinci ani! veți spune. Dar nu-i de crezut!

Vai! Era chiar așa!

O siliră pe Cosette să facă târguielile, să mături odăile, curtea, strada, să spele vasele, ba chiar să ducă poveri. Soții Thénardier se credeau cu atât mai îndreptățiți să se poarte în acest fel, cu cât mama, care se afla tot la Montreuil-sur-Mer, începu să nu mai plătească regulat. Era datoare pe câteva luni.

Dacă mama Cosettei s-ar fi înapoiat după acești trei ani la Montfermeil, nu și-ar mai fi recunoscut fetița. Cosette, atât de drăgălașă și plină de prospețime la sosirea ei în această casă, era acum slabă și gălbejită. Părea tot timpul speriată.

— O prefăcută! spuneau soții Thénardier.

Nedreptatea o făcuse ursuză, iar mizeria o urâțise. Nu-i mai rămăsese nimic frumos în afară de minunații ei ochi mari, la care, dacă te uitai, te cuprindea jalea; ți se părea că dacă ar fi fost mai mici, n-ar fi putut încăpea atâta durere în ei.

Ți se rupea inima s-o vezi pe biata copilă, care nu avea încă șase ani, tremurând în zdrențe, în diminețile de iarnă; pe întuneric, cu ochii plini de lacrimi, ea mătura strada cu o mătură uriașă, pe care abia o putea cuprinde cu bietele ei mânușițe învinețite de ger.

Prin partea locului i se spunea Ciocârlia. Astfel o numea poporul pe micuța ființă, nu cu mult mai mare ca o păsăruică; tremurând, speriată și înfricoșată, se scula în

zori, prima din casă și din tot satul, și se afla pe uliță sau pe câmp încă înainte de răsăritul soarelui.

Numai că această biată ciocârlie nu cânta niciodată.

*

* *

Thénardier era de statură mică, slăbănog, gălbejit, colțuros, osos, pipernicit, cu o înfățișare bolnăvicioasă, dar bucurându-se de o sănătate minunată – chiar de aici îi începea fățărnicia. Își dădea ifose, bând împreună cu cărăușii; dar nimeni, niciodată, nu izbutise să-l îmbete. Fuma dintr-o pipă mare. Purta o bluză țărănească și sub ea un surtuc negru, ponosit. Se străduia să facă impresia unui om citit. Vorbea bine și se dădea drept învățat. Totuși, învățătorul băgase de seamă că făcea greșeli de gramatică. Alcătuia socoteala călătorilor cu multă îndemânare, dar un ochi priceput găsea uneori în ea greșeli de ortografie. Viclean, lacom, leneș și intrigant, Thénardier era pe deasupra un ticălos și jumătate.

— Datoria hangiului, îi spunea Thénardier nevestei sale, este să vândă primului venit mâncare, odihnă, lumină, căldură, cearșafuri murdare, purici și zâmbete; să oprească trecătorii, să golească pungile mai mititele, să le ușureze cinstit pe cele umflate, să adăpostească cuviincios familiile celor care călătoresc, să jupoaie bărbatul, să jumulească nevasta, să despoaie copilul; să treacă la socoteală geamul deschis, geamul închis, colțul de lângă sobă, fotoliul, scaunul, perina, salteaua și maldărul de paie; să știe cu cât a tocit umbra călătorului oglinda și să ia pentru asta bani, să aibă dibăcia să-l facă pe călător să plătească orice, chiar și musca pe care o înhață câinele lui.

În ceea ce o privește pe nevasta lui Thénardier, e cu putință ca cititorul să fi păstrat o amintire încă de când

s-a vorbit pentru întâia dată despre această femeie roșcată, grasă, mătăhăloasă, butucănoasă, uriașă și îndemânatică.

Face parte din neamul namilelor sălbatice, care, la bâlciuri, țin greutăți pe cap, și-și scot pieptul în afară, împăunându-se. Făcea toate treburile în casă: strângea paturile, curăța odăile, spăla rufele, gătea – într-un cuvânt, era și trăsnetul, și vremea bună, și diavolul acestei case. Avea drept singură servitoare pe Cosette: un șoricel slugă la un elefant.

Obrazul lat al tușii Thénardier era atât de plin de pistrui, încât părea o strecurătoare. Avea barbă. Părea un adevărat hamal îmbrăcat femeiește. Înjura ca surugiii și se lăuda că e în stare să spargă cu pumnul o nucă. Când o auzeai vorbind, spuneai: „E un jandarm!“ Când te uitai cum bea, spuneai: „E un căruțaș!“ Când o vedeai cum se poartă cu Cosette, spuneai: „E un călău!“ Chiar când tăcea, îi ieșea afară din gură un dinte.

Această femeie era groaznică. Nu-și iubea decât copiii și nu-i era teamă decât de bărbatu-său.

Iar bărbatul nu visa decât un singur lucru: să se îmbogățească.

Bărbatul și femeia, viclenia și furia înhămate laolaltă, alcătuiau o tovărășie respingătoare și mârșavă.

Astfel erau aceste două ființe. Între ei, Cosette suferea o dublă asuprire. Bărbatul și nevasta – fiecare o chinuia în felul său. Cosette era stâlcită în bătaie – de asta era vinovată nevasta; Cosette umbla desculță iarna – de asta era vinovat bărbatul.

Cosette suia, cobora, spăla, freca, peria, mătura, alerga, se trudea, gâfâia, ducea poveri și, micuță cum era, făcea muncile cele mai grele. Nici un strop de milă; o stăpână sălbatică, un stăpân hain.

Cârciuma soților Thénardier era ca o pânză de păianjen, în care fusese prinsă și se zbătea Cosette; o gâză în slujba păianjenilor.

Biata copilă îndura totul în tăcere.

*

* *

Era în ajunul Crăciunului. În odaia scundă a cârciumii Thénardier, câțiva căruțași și negustori ambulanți stăteau în jurul meselor pe care ardeau patru-cinci lumânări. Încăperea nu se deosebea întru nimic de odăile altor cârciumi: mese, căni de cositor, sticle, oameni care beau și fumau; lumină puțină, zgomot mult. Tușa Thénardier avea grijă de bucatele care fierbeau pe plita încinsă; bărbatul ei bea împreună cu mușteriii și discuta politică.

Cosette ședea la locul ei obișnuit, pe stinghia mesei de bucătărie, lângă vatră. Era îmbrăcată în zdrențe, cu picioarele goale vârâte în saboți[1] și împletea la lumina focului ciorapi pentru fiicele gazdei. O pisicuță se juca pe sub scaune. Din odaia vecină răzbăteau râsete și ciripit vesel de copii: erau fetițele Thénardier, Eponine și Azelma.

Sosiră încă patru călători.

Cosette era cufundată în gânduri amare. Cu toate că nu număra decât opt ani, suferise atât de mult, încât, atunci când stătea așa, pe gânduri, avea o înfățișare de femeie bătrână.

Astfel Cosette cugeta că e noapte, o noapte neagră, că trebuise să umple pe neașteptate cu apă proaspătă toate cănile și toate sticlele din odăile călătorilor sosiți și că în butoi nu se mai afla apă.

Un singur gând o liniștea: la cârciuma Thénardier se bea rareori apă. Se aflau aici destui oameni însetați, dar setea asta se alina mai degrabă cu ulciorul de vin decât cu cana de apă. Dacă cuiva i-ar fi trecut prin minte să ceară un pahar de apă în locul unui pahar de vin, ar fi trecut drept sălbatic în ochii celorlalți mușterii.

---

[1] *Saboți* – încălțăminte grosolană, făcută din lemn, pe care o poartă țăranii francezi (n.r.).

Totuși, se ivi o clipă când Cosette se cutremură. Tușa Thénardier luă capacul de pe o cratiță care fierbea pe plită, înhăță un pahar, se repezi la butoi și deschise caneaua. Copila înălță capul, urmărindu-i mișcările. Din canea se prelinse o șuviță subțire de apă și paharul se umplu numai pe jumătate.

— Ia te uită, nu mai este apă! zise stăpâna.

Fetiței i se tăie răsuflarea.

— Ei și! urmă tușa Thénardier, cătând la paharul pe jumătate gol. O să fie destul și atât!

Cosette se apucă din nou de lucru, dar timp de un sfert de ceas și mai bine simți cum i se zbate inima ca o pasăre speriată.

Socotea clipele care se scurgeau și tare ar fi dorit să se ivească mai curând zorile.

Din când în când, câte un mușteriu se uita pe fereastră și spunea: „E întuneric ca-n iad!“ sau „Trebuie să fii pisică pentru ca să poți umbla pe o vreme ca asta!“

Și Cosette se cutremura.

Deodată, unul dintre negustorii ambulanți găzduiți în han intră și spuse cu asprime:

— De ce nu mi-a fost adăpat calul?

— Vezi bine c-a fost adăpat! zise jupâneasa Thénardier.

— Iar eu îți spun că nu i s-a dat apă, întâmpină negustorul.

Cosette ieșise de sub masă.

— O, ba da, domnule, calul a băut, a băut din găleată, o găleată plină-ochi, chiar eu i-am dus apă, ba i-am și vorbit.

Nu era adevărat. Cosette mințea.

— Ia te uită, e micuță cât un țânțar și minciuna-i cât un armăsar! țipă negustorul. Netrebnico, eu îți spun că n-a fost adăpat calul! Când i-e sete, sforăie într-un fel anumit, pe care-l cunosc bine.

Cosette stărui, adăugând cu un glas răgușit de spaimă, care de abia se auzea:

— Ba chiar c-a băut destul!
— Ajunge! strigă negustorul furios. N-a băut apă defel! Să fie adăpat, și gata!
— Ce e drept, e drept, zise cârciumăreasa, dacă n-a fost adăpat calul, trebuie să i se dea apă.
Apoi uitându-se în jur:
— Ei! Dar unde-i fata?
Se apleca și o descoperi pe Cosette ghemuită în cealaltă parte a mesei, aproape sub picioarele mușteriilor.
— Marș afară de acolo! strigă tușa Thénardier.
Cosette ieși din locul unde se ascunsese.
— Du-te de adapă calul!
— Dar, doamnă, zise Cosette cu sfială, nu mai este apă!
Cârciumăreasa deschise larg ușa care răspundea în stradă:
— Ei și? Du-te de adă!
Cosette lăsă capul în jos și apucă o găleată goală, care se afla într-un colț lângă plită.
Găleata era mai mare decât ea, și copila ar fi putut să intre înăuntru și să stea acolo în largul ei.
Cârciumăreasa se apropie iarăși de plită, gustă cu o lingură de lemn din mâncare și mormăi:
— Parcă n-ar fi destulă apă la izvor! N-am văzut copil mai viclean ca ăsta.
Scotoci apoi într-un sertar, în care se aflau bani mărunți, piper și usturoi.
— Când te întorci, adăugă ea, să cumperi de la brutărie o pâine mare. Iacă, ai cincisprezece bani. Într-o parte a șorțului, Cosette avea un buzunăraș; luă în tăcere banul și-l vârî în buzunar.
Apoi rămase nemișcată, cu găleata în mână, în fața ușii deschise. Părea că așteaptă să-i vină cineva în ajutor.
— Pleacă odată! strigă cârciumăreasa.
Cosette ieși. Ușa se închise în urma ei.
Șirul de prăvălii începea de la biserică și se întindea până la cârciuma Thénardier. Toate barăcile erau luminate. În schimb, nu se zărea nici o singură stea pe cer.

În prăvălia care se afla chiar în fața cârciumii, se vindeau jucării. În vitrină sticleau fluturași de aur și de argint, jucării mici de sticlă și lucrușoare minunate de tinichea. Chiar în față, în locul unde se vedea cel mai bine, negustorul așezase o păpușă uriașă, îmbrăcată într-o rochie de crep roz, cu agrafe de aur în păr, cu păr adevărat și cu ochi de sticlă. Toată ziua această minune fusese ținută în vitrină, spre încântarea trecătorilor mai mici de zece ani. Dar în întregul Montfermeil nu se găsea nici o mamă destul de bogată sau de risipitoare să cumpere păpușa și s-o dăruiască fetiței sale. Eponine și Azelma petrecuseră ceasuri întregi admirând-o și chiar Cosette se încumetase s-o privească dar, ce e drept, numai pe furiș.

În clipa în care Cosette ieși cu găleata în mână, oricât de mâhnită și de abătută era, nu se putu opri să nu ridice ochii la minunata păpușă, spre „doamna", cum o numea ea.

Biata copilă rămase încremenită în loc. Până atunci, ea nu văzuse încă păpușa de aproape.

Întreaga prăvălie îi părea un castel, iar păpușa – o făptură de basm. Era bucuria, măreția, bogăția, fericirea, care i se arătau ca într-o nălucire acestei micuțe făpturi, cufundată în mizerie. Cosette își spunea că ar trebui să fii regină sau cel puțin prințesă ca să poți avea un asemenea „lucru". Se uita la frumoasa rochiță trandafirie, la părul bogat, strălucitor, și se gândea: „Ce fericită e păpușa asta!" Nu era în stare să-și ia ochii de la vitrina ca din poveste... Și cu cât privea mai mult, cu atât se minuna mai mult. În această încântare ea uită totul, chiar însărcinarea care-i fusese dată.

Pe neașteptate, glasul aspru al cârciumăresei o aduse la realitate:

— Cum, leneșo, tot aici îmi ești? Ei, stai că viu eu la tine! Ce naiba îi fi făcând acolo? Lasă, ai să vezi tu, stârpitură!

Cârciumăreasa aruncase o privire pe geam și o văzuse pe Cosette înmărmurită de admirație.

Cosette înhăţă găleata şi o luă la goană, făcând paşii cât putea de mari.

*

* *

Cosette nu se mai opri la nici o tarabă.

Atâta timp cât se afla pe uliţa Brutarilor, lămpile prăvăliilor îi luminau drumul, dar curând, cu ultima baracă, se mistui şi ultima scânteiere.

Biata copilă se pomeni în întuneric. Cuprinsă de teamă, ea începu să scuture din răsputeri mânerul găleţii. Zgomotul acesta părea să-i risipească sentimentul de singurătate.

Cu cât înainta, cu atât bezna devenea mai adâncă. Pe uliţă nu se mai afla ţipenie de om. Întâlni totuşi o femeie, care, văzând-o trecând, întoarse capul după ea şi mormăi printre dinţi: „Încotro s-o fi ducând fetiţa asta?" Apoi, uitându-se mai bine, femeia o recunoscu pe Cosette. „Ia te uită, zise ea, e Ciocârlia."

Cosette străbătu străzile întortocheate şi pustii care mărginesc satul Montfermeil în partea dinspre Chelles. Atâta vreme cât drumul ducea printre case sau chiar printre garduri, Cosette merse cu destul curaj. Din când în când, zărea strălucirea lumânărilor printre crăpăturile vreunui oblon – acolo se afla lumină şi viaţă, erau oameni – şi aceasta o liniştea. Dar pe măsură ce înainta, fără să-şi dea seama, încetinea pasul.

După ce trecu colţul ultimei case, Cosette se opri. Îi fusese greu să meargă mai departe de ultima prăvălie; îi era însă cu neputinţă să treacă de ultima casă.

La capătul satului Montfermeil începeau câmpiile. În faţa ei se desfăşura acum o întindere întunecată şi pustie. Privi deznădăjduită în bezna unde nu se mai afla nimeni, unde se ascundeau fiarele. Auzi pasul sălbăticiunilor care

se furișau prin iarbă și văzu lămurit năluci mișcându-se printre arbori. Înhăță găleata; spaima o făcu îndrăzneață.

— Ei, bine! zise ea. Am să-i spun că nu se mai găsește apă!

Și se întoarse cu hotărâre spre Montfermeil.

Dar după o sută de pași, Cosette se opri din nou.

Acum i se înfățișa mama Thénardier, hâdă, respingătoare, cu ochii scânteind de furie.

Copila aruncă priviri deznădăjduite înainte și înapoi. Ce să facă? Încotro s-o apuce? În față, imaginea înspăimântătoare a stăpânei; în spate, toate vedeniile nopții și ale pădurii. Frica de stăpână-sa o făcu să uite totul. Și din nou Cosette o luă la fugă spre izvor. Ieși din sat în goană, intră în goană în pădure, fără să se mai uite nicăieri, fără să mai asculte nimic. Nu-și încetini fuga decât când i se tăie răsuflarea, dar nici atunci nu-și întrerupse mersul. Cuprinsă de deznădejde, ea își urma drumul, fugind.

În vreme ce alerga, îi venea să plângă.

Freamătul de noapte al pădurii o împresura de jur împrejur. Nu se mai gândea la nimic, nu mai vedea nimic. Micuța făptură înfrunta noaptea nesfârșită.

De la marginea pădurii și până la izvor nu erau decât șapte-opt minute de mers.

Cosette cunoștea drumul, pe care-l făcea de câteva ori pe zi. Nu privea nici în dreapta, nici în stânga, de frică să nu zărească ceva înspăimântător printre ramuri sau printre buruieni. Astfel ajunse la izvor.

Acesta era alcătuit dintr-o îngustă scobitură naturală, săpată de apă într-un pământ argilos, înconjurată de mușchi și de ierburi înalte și pietruită cu bolovani mari. De acolo se scurgea, susurând liniștit, un pârâiaș.

Cosette nu se opri nici să răsufle. Era tare întuneric, dar ea era deprinsă să vină la acest izvor. Prin beznă, ea căută cu mâna stângă stejarul tânăr, ale cărui ramuri se aplecau deasupra izvorului și care-i slujea de obicei drept sprijin; dădu peste o creangă, se agăță de ea, se aplecă, și vârî găleata în apă. Era atât de tulburată, încât puterile

parcă i se înzeciseră. Pe când stătea așa aplecată, nu băgă de seamă că din buzunarul șorțului îi căzu ceva în apă; era moneda de cincisprezece bani. Cosette n-o văzu și nici n-o auzi căzând. Scoase din pârâu găleata aproape plină și o puse pe iarbă.

Abia acum își dădu seama că era frântă de oboseală. Cât ar fi vrut să plece înapoi numaidecât! Dar sforțarea de a umple găleata fusese atât de mare, încât nu putu să mai facă un singur pas. Se văzu silită să se odihnească. Căzu în iarbă și rămase ghemuită la pământ.

Închise ochii, apoi îi deschise. Lângă ea, în găleată, apa se rotea în cercuri. Deasupra capului, cerul era acoperit de nori grei, mohorâți.

Dinspre câmpie sufla un vânt rece. Pădurea era neagră. Crengi uriașe se înălțau amenințătoare. În luminișuri foșneau tufișuri mici, cu înfățișare ciudată.

Sub suflarea vântului înghețat, ierburi înalte se răsuceau ca șerpii. Mărăcinii se încolăceau ca niște brațe lungi, gata să înhațe prada cu ghearele. Buruieni uscate, gonite de vânt, treceau în fugă, părând că aleargă îngrozite, ca să scape de ceva înspăimântător, care se apropia. De jur împrejur se aflau numai întinderi înfiorătoare. Cosette tremura de spaimă.

Pentru a-și alunga groaza, ea începu să numere tare: „Unu, doi, trei, patru" și așa până la zece, apoi o luă de la capăt. Aceasta o ajută să-și mai vină în fire și să-și dea seama de lucrurile care o înconjurau. Simți că i-au înghețat mâinile, pe care și le udase scoțând apă. Se ridică de jos. Spaima o cuprinse din nou. Nu mai era stăpânită decât de un singur gând: să fugă, să fugă din răsputeri, prin pădure, peste câmp, să ajungă din nou printre case până la lumânările aprinse.

Privirea îi căzu asupra găleții din fața ei. Și atât de mare îi era teama de stăpână-sa, încât nu îndrăzni să fugă fără găleată; apucă mânerul cu amândouă mâinile, însă abia putu s-o ridice. Făcu astfel vreo zece pași, dar găleata plină era grea, și Cosette se văzu silită s-o lase iarăși jos.

Își trase răsuflarea, apucă mânerul și o porni din nou; de astă dată merse mai mult. Dar fu nevoită să se oprească încă o dată. După câteva clipe de odihnă, își reluă drumul.

Cosette umbla încovoiată, cu capul aplecat, ca o bătrână; greutatea găleții îi trăgea și-i încorda brațele slabe. Mânerul de fier făcea să-i înțepenească și să-i înghețe mâinile ude.

Din timp în timp, trebuia să se oprească și, de fiecare dată, apa rece care sărea din găleată cădea peste picioarele ei goale.

Toate acestea se petreceau în inima pădurii, într-o noapte de iarnă, departe de orice ochi omenesc. Iar copila nu avea decât opt ani.

Cosette răsufla într-un fel de gâfâit dureros, își simțea pieptul umflându-i-se de hohote de plâns, dar nu cuteza să plângă; atât îi era de teamă, chiar din depărtare, de stăpână-sa. Se deprinsese să și-o închipuie totdeauna pe tușa Thénardier alături de ea.

Așa încet cum mergea, ea nu putea să înainteze decât foarte puțin. Zadarnic căuta să stea cât mai puțin timp pe loc și să meargă vreme cât mai îndelungată. Se gândea cu deznădejde că în acest fel o să treacă mai bine de un ceas până o să ajungă înapoi la Montfermeil și că tușa Thénardier o s-o bată. Această deznădejde se îmbina cu spaima pe care o încerca văzându-se singură în pădure.

Ajungând lângă un bătrân castan, care-i era bine cunoscut, se opri pentru ultima oară să se odihnească mai mult ca până atunci. Adunându-și puterile, ridică apoi găleata și porni curajoasă mai departe. Cu toate acestea, biata copilă nu se putu opri să nu suspine jalnic.

În această clipă, simți că găleata se făcuse ușoară. O mână, care i se păru uriașă, apucase mânerul găleții și o ridicase în sus cu putere. Ea înălță capul.

Cineva înalt, negru și drept mergea alături de ea în întuneric. Era un om care o ajunsese din urmă și pe care ea nu-l auzise venind. Fără să spună nimic, acest om apucase mânerul găleții.

Cosette nu se sperie.
Omul îi vorbi. Avea o voce liniștită și domoală.
— Copila mea, povara e prea grea pentru tine.
Cosette înălță din nou capul și răspunse:
— Da, domnule.
— Dă-o încoace, spuse omul, o duc eu.
Cosette dădu drumul mânerului. Omul pășea alături de ea.
— Într-adevăr, e foarte grea, zise el printre dinți. Apoi adăugă: Spune, micuțo, câți ani ai?
— Opt ani, domnule.
— Și vii de departe în felul ăsta?
— De la izvorul din pădure.
— Și mai ai mult de mers?
— Un sfert de ceas și mai bine.
Călătorul tăcu o clipă, apoi întrebă fără veste:
— Asta înseamnă că n-ai mamă?
— Nu știu, răspunse fetița.
Înainte ca omul să aibă timp să mai spună ceva, ea adăugă:
— Nu cred. Altele au. Eu n-am.
Și după o tăcere mai spuse:
— Cred că n-am avut niciodată.
Omul se opri, lăsă găleata jos, se aplecă și-și puse amândouă mâinile pe umerii fetiței, încercând să-i vadă fața în întuneric.
Fețișoara slabă și plăpândă a Cosettei se desena nelămurită în lumina cenușie a cerului.
— Cum te cheamă?
— Cosette.
Omul tresări. O privi iarăși, apoi își luă mâinile de pe umerii fetiței, apucă găleata și porni din nou.
— Și cine te-a trimis atât de târziu după apă, în pădure?
— Doamna Thénardier.
Necunoscutul urmă cu o voce pe care se străduia s-o facă nepăsătoare, dar în care se simțea totuși un tremur ciudat.

— Şi cu ce se îndeletniceşte doamna Thénardier?

— E stăpâna mea, răspunse Cosette. Ţine un han.

— Un han? întrebă călătorul. Prea bine, o să poposesc la noapte la voi. Călăuzeşte-mă!

— Într-acolo ne şi ducem, răspunse fetiţa.

Omul mergea destul de repede. Cosette îl urma fără greutate. Nu se mai simţea ostenită. Din când în când ridica ochii şi se uita la el cu un fel de linişte şi o negrăită încredere.

Se scurseră câteva clipe. Omul reluă:

— Oare doamna Thénardier n-are slujnică?

— Nu, domnule.

— Eşti numai tu singură la ea?

— Da, domnule.

Din nou se aşternu tăcere. Cosette reluă cu vioiciune:

— Adică mai sunt două fetiţe.

— Ce fel de fetiţe?

— Eponine şi Azelma.

— Cine sunt Eponine şi Azelma?

— Sunt domnişoarele doamnei Thénardier, fiicele sale.

— Şi ce fac fetiţele astea?

— Oh, zise Cosette, au păpuşi frumoase, jucării care strălucesc ca aurul şi tot felul de alte lucruri. Se joacă, se distrează.

— Toată ziua?

— Da, domnule.

— Şi tu?

— Eu muncesc.

— Toată ziua?

Fetiţa ridică ochii mari, în care se ghiceau lacrimi, şi răspunse domol:

— Da, domnule.

După o clipă de tăcere, adăugă:

— Câteodată, după ce-mi isprăvesc treaba, şi mi se dă voie, mă joc şi eu.

— Şi cum te joci?

— Cum pot. Mă lasă să mă joc cum vreau. Dar nu prea am jucării. Eponine și Azelma nu-mi dau voie să mă joc cu păpușile lor. Am numai o sabie de plumb. Da-i tare mică: uite așa! Fetița arătă degetul cel mic.

Ajunseră în sat. Cosette îl călăuzea pe străin pe străzi. Trecură pe dinaintea brutăriei, dar Cosette nu-și mai aminti de pâinea pe care trebuia s-o cumpere. Omul nu-i mai punea întrebări și păstra acum o tăcere posomorâtă.

Când se apropiară de han, Cosette îi atinse brațul cu sfială.

— Domnule...

— Ce e, copila mea?

— Iată-ne foarte aproape de casă.

— Ei și?

— Acum pot să iau găleata...

— De ce?

— Dacă stăpână-mea o să vadă că cineva m-a ajutat s-o duc, o să mă bată.

Omul îi dădu găleata. După o clipă se aflau la ușa hanului.

Cosette nu se putu stăpâni să nu tragă cu coada ochiului la păpușa cea mare, care stătea mândră în vitrina magazinului de jucării. Apoi bătu în ușă. Ușa se deschise și în prag se ivi cârciumăreasa, cu o lumânare în mână.

— Aha, tu erai, ticăloaso! În sfârșit. Pe unde mi-ai hoinărit? A căscat gura prin toate părțile, netrebnica.

— Doamnă, zise Cosette tremurând toată, iată un domn care vrea să tragă la noapte la noi.

Cârciumăreasa își schimbă pe dată înfățișarea ursuză într-o strâmbătură politicoasă – transformare obișnuită hangiilor – și-l cercetă din ochi cu lăcomie pe noul-venit.

— Dumneavoastră sunteți, domnule?

— Da, doamnă, răspunse omul, ducându-și mâna la pălărie.

Călătorii bogați nu sunt atât de politicoși. Acest gest, cât și cercetarea hainelor și bagajului călătorului, pe care

o făcu dintr-o ochire, goniră strâmbătura politicoasă și aduseră la loc înfățișarea ursuză. Ea spuse sec:

— Intră, moșule.

„Moșul" intră. Cârciumăreasa îi mai aruncă o privire, îi examină mai atent surtucul lung, care era foarte jerpelit, și pălăria mototolită, apoi, strâmbându-și nasul și clipind din ochi, făcu un semn cu capul, privindu-și întrebătoare bărbatul, care continua să bea împreună cu căruțașii. Bărbatul răspunse cu acea mișcare abia zărită a arătătorului, care – întovărășită de țuguirea buzelor a pagubă – înseamnă, în asemenea împrejurare, un calic și jumătate.

Atunci, cârciumăreasa strigă:

— Vai, unchiașule, îmi pare foarte rău, dar nu mai am nici o odaie liberă.

— Adăpostiți-mă unde vreți, zise omul, în pod, în grajd... Am să plătesc ca pentru o cameră.

— Patruzeci de bani.

— Patruzeci de bani? Fie.

— Să fie într-un ceas bun.

— Patruzeci de bani, șopti un căruțaș cârciumăresei. Dar odaia nu costă decât douăzeci.

— Pentru el e patruzeci, răspunse ea tot atât de încet. Nu-i găzduiesc mai ieftin pe săraci.

— E adevărat, întâmpină cârciumarul cu voce domoală, astfel de oameni strică bunul renume al casei.

Între timp, omul, după ce-și lăsase pe o laviță bastonul și bocceaua, se așeză la o masă, unde Cosette se grăbi să aducă o sticlă de vin și un pahar.

Negustorul, care ceruse găleata de apă, se dusese singur să-și adape calul.

Cosette se așeză în colțul ei obișnuit de sub masa de bucătărie și începu să împletească din nou la ciorap. Străinul, care de abia-și muiase buzele în paharul de vin pe care și-l turnase, o privea pe copilă cu o atenție ciudată.

Cosette era urâtă. Poate că, fericită fiind, ar fi fost drăguță. Era slabă și palidă; avea aproape opt ani, dar după înfățișare abia i-ai fi dat șase. Ochii mari, înconjurați de cearcăne vinete, erau aproape stinși din pricina plânsului necontenit; colțurile gurii îi erau căzute, mâinile degerate.

Focul, care o lumina în această clipă, îi scotea la iveală oasele ieșite în afară, lăsând să se vadă cât era de slabă. Fiindcă tremura tot timpul, se deprinsese să-și strângă tare genunchii unul de altul.

Îmbrăcămintea îi era alcătuită din zdrențe, care ar fi stârnit milă vara și care pricinuiau spaimă iarna. Nu avea pe ea decât stambă sfâșiată; nici un singur petic de lână. Ici și colo se zărea pielea, și pretutindeni se vedeau pete negre sau vinete, urmele loviturilor primite de la cârciumăreasă. Picioarele goale îi erau roșii și subțiri. Îți venea să plângi când îi vedeai adânciturile oaselor de la umeri. Întreaga ei ființă, umbletul, mișcările, sunetul vocii, vorba întretăiată, privirea, tăcerea ei, cel mai neînsemnat gest, toate înfățișau un singur lucru: spaima.

Spaima era răspândită asupră-i; Cosette era ca și înfășurată în ea. Spaima îi apropia coatele de trup, o făcea să-și strângă sub ea picioarele, o făcea să ocupe cât mai puțin loc și abia îi îngăduia să răsufle. În adâncul ochilor ei se citea o groază nemărginită. Groaza aceasta era atât de mare, încât, deși venise acasă udă până la piele, Cosette nu îndrăznise să se apropie de vatră ca să se usuce, ci se apucase de lucru în tăcere.

Omul cu surtuc galben nu-și lua ochii de la Cosette.

Deodată, cârciumăreasa strigă:

— Da' ia spune-mi, unde-i pâinea?

Cosette, ca totdeauna când cârciumăreasa ridica glasul, ieși repede de sub masă.

Uitase cu desăvârșire de pâine. Găsi mijlocul de scăpare întrebuințat de copiii veșnic speriați: se folosi de o minciună.

— Doamnă, brutăria era închisă.

— Trebuia să fi bătut.
— Am bătut, doamnă.
— Ei, și?...
— Și nu mi-au deschis.
— O să aflu eu mâine dacă e adevărat, zise cârciumăreasa, și dac-ai mințit, ai să vezi tu ce-o să pățești... Deocamdată, dă-mi îndărăt cei cincisprezece bani...
Cosette vârî mâna în buzunarul șorțulețului și se făcu verde de frică. Moneda de cincisprezece bani nu mai era acolo.
— Ia ascultă, strigă cârciumăreasa, m-ai auzit sau ba?
Cosette își întoarse buzunarul pe dos: era gol. Ce se întâmplase cu banii? Nefericita copilă nu găsi un cuvânt de spus. Rămăsese împietrită.
— Asta înseamnă că ai pierdut paralele, că ai pierdut cei cincisprezece bani? se înecă de furie cârciumăreasa. Sau ai de gând poate să-i furi?
Și întinse brațul spre gârbaciul aninat într-un cui lângă plită.
Acest gest amenințător îi dădu Cosettei putere să strige:
— Iertați-mă, doamnă, iertați-mă, n-am să mai fac!
Dar cârciumăreasa înhățase gârbaciul.
În timpul acesta, omul în surtuc galben se scotocise în buzunarul jiletcii, fără ca cineva să-l observe. De altfel, ceilalți mușterii beau și jucau cărți, fără a lua nimic în seamă.
Cosette se zgribuli îngrozită în colțul de lângă plită, ghemuindu-se și căutând să-și ascundă trupșorul jalnic, aproape dezgolit. Cârciumăreasa ridicase brațul.
— Iertați-mă, doamnă, se amestecă necunoscutul, dar adineauri am văzut cum din buzunarul acestei fetițe a căzut ceva și s-a rostogolit pe jos. Poate că era chiar acea monedă.
În același timp se aplecă, părând a căuta ceva.
— Tocmai, uite-o aici, zise el, ridicându-se și întinzând cârciumăresei o monedă de argint.
— Chiar asta e, zise ea.

Totuși nu era chiar aceea – moneda fiind de douăzeci de bani – dar cârciumăreasa câștiga din asta. Băgă banii în buzunar și se mărgini să zvârle o privire cruntă fetiței, spunându-i:

— Să nu te mai prind altă dată!

Cosette se întoarse la ceea ce cârciumăreasa numea „vizuina" ei. Și ochii săi mari, ațintiți asupra călătorului necunoscut, luară puțin câte puțin o expresie pe care n-o avuseseră niciodată; un fel de mirare naivă, îmbinată cu o încredere plină de uimire.

— N-ați vrea să cinați? îl întrebă cârciumăreasa pe călător.

Acesta nu răspunse nimic. Părea să chibzuiască adânc.

— Cine-o fi omul ăsta? mormăi printre dinți cârciumăreasa. Desigur că-i sărac lipit. N-are nici para chioară pentru cină. Mi-o plăti barem pentru găzduire? Oricum, noroc că nu i-a dat prin gând să șterpelească banii căzuți pe jos.

În vremea asta, se deschise ușa și în cârciumă intrară Eponine și Azelma.

Într-adevăr, fetițele erau drăgălașe, mai degrabă orășence decât țărănci, nespus de fermecătoare, una cu strălucitoarele ei cozi castanii, cealaltă cu pletele negre, căzându-i pe spate. Vioaie, curat îmbrăcate, grăsuțe, pline de prospețime și sănătate, ele încântau ochiul. Îmbrăcămintea lor, potrivită pentru iarnă, păstra totuși farmecul gătelilor de primăvară.

Aceste două copile erau stăpâne aici. Judecând după rochiile lor, după veselia și zgomotul pe care-l făceau, se vedea că domnesc. Când intrară, cârciumăreasa le spuse cu glas dojenitor, dar plin de dragoste:

— În sfârșit, ați sosit!

Apoi, luându-le pe genunchi pe fiecare la rând, le netezi părul, le potrivi fundele și, mângâindu-le domol cu duioșie de mamă, exclamă:

— Tare sunt drăgălașe!

Fetițele se așezară într-un colț, lângă vatră. Aveau o păpușă pe care o suceau în fel și chip și o țineau în brațe, ciripind vesele.

Din vreme în vreme, Cosette ridica ochii de pe împletitură și le privea cu tristețe.

Eponine și Azelma nu se uitau la Cosette. Pentru ele Cosette era ca un biet câine.

Păpușa fetițelor Thénardier, jerpelită, veche și stricată, nu părea cu toate acestea mai puțin fermecătoare Cosettei, care în întreaga-i viață nu avusese niciodată o păpușă, o păpușă adevărată.

Deodată, tușa Thénardier băgă de seamă că Cosette, în loc să împletească, se uita cum se joacă fetițele.

— Aha! Te-am prins, strigă ea. Așa îmi lucrezi? Așteaptă, am să iau eu gârbaciul și o să te învăț minte cum să lucrezi...

Străinul, fără să se scoale de pe scaun, se întoarse spre cârciumăreasă.

— Doamnă, zise el zâmbind aproape cu sfială, ei și, ce-i cu asta? Lăsați-o să se joace!

Din partea oricărui călător, care ar fi mâncat o friptură, ar fi băut două sticle de vin și n-ar fi avut înfățișarea unui calic, o asemenea dorință ar fi fost o poruncă. Dar ca un om cu o asemenea pălărie să se încumete să aibă o dorință, ca un om cu un asemenea surtuc să cuteze să-și exprime voința, iată un lucru pe care cârciumăreasa nu-l putea îngădui. Răspunse deci acru:

— Trebuie să muncească dacă-mi mănâncă pâinea. N-o hrănesc ca să stea de pomană.

— Și ce lucrează? întrebă necunoscutul cu aceeași voce domoală, care contrasta atât de ciudat cu hainele lui de cerșetor și cu umerii de hamal.

Cârciumăreasa binevoi să răspunsă:

— Împletește ciorapi. Ciorăpiori pentru fetițele mele. Cei vechi se poate spune că s-au rupt de tot și curând ele o să fie silite să umble desculțe.

Omul se uită la bietele picioare roșii de frig ale Cosettei și urmă:

— Și când o să isprăvească perechea asta?

— Mai are de lucrat cel puțin trei sau patru zile, leneșa de ea.

— Și cât poate să coste perechea asta de ciorapi când o să fie gata?

Cârciumăreasa îi aruncă o privire disprețuitoare.

— Pe puțin treizeci de bani.

— Și ați da-o pentru cinci franci? mai întrebă omul.

— Ei, pe dracu! râse cu grosolănie un căruțaș care-i asculta. Cinci franci!

— Mă, să fie al naibii! Cred și eu! Cinci bani de argint!

Aici, Thénardier hotărî că e timpul să se amestece.

— Prea bine, domnule, dacă asta vă e voia, o să vă dăm această pereche de ciorapi pentru cinci franci. Noi nu refuzăm nimic mușteriilor.

— Și banii pe masă, zise scurt și hotărât cârciumăreasa.

— Vă cumpăr această pereche de ciorapi, răspunse necunoscutul; apoi adăugă, scoțând din buzunar o monedă de cinci franci: Și o plătesc...

Pe urmă se întoarse spre Cosette:

— Acum muncești pentru mine. Joacă-te, copila mea.

Cărăușul fu atât de emoționat la vederea monedei de cinci franci, încât își lăsă paharul de vin și se repezi s-o cerceteze.

— Ia te uită, e bună strigă el, examinând-o. O adevărată monedă de argint. Nu-i falsă.

Thénardier se apropie și, fără un cuvânt, vârî moneda în buzunarul jiletcii.

Nevastă-sa nu mai putea să spună nimic. Își mușcă buzele și fața i se întunecă de ură.

Cosette tremura ca frunza; totuși îndrăzni să întrebe:

— E adevărat, doamnă? Pot să mă joc?

— Joacă-te, răspunse cârciumăreasa, cu o voce plină de venin.

— Vă mulțumesc, doamnă, zise Cosette.

Dar în timp ce cu gura îi mulțumea cârciumăresei, cu tot sufletul ei mititel era recunoscătoare călătorului.

Thénardier începu să bea iarăși. Nevastă-sa îi șopti la ureche:

— Cine poate să fie omul ăsta galben?

— Mi s-a întâmplat să văd, răspunse plin de măreție Thénardier, milionari care purtau surtucuri ca al lui.

Deși Cosette nu mai împletea la ciorap, nu-și părăsi locul. Se mișca totdeauna cât mai puțin cu putință. Scoase dintr-o cutiuță veche, pe care o avea undeva în spatele său, câteva cârpe și săbiuța de plumb.

Eponine și Azelma nu luau în seamă cele ce se petreceau în jur. Tocmai se îndeletniceau cu ceva foarte însemnat: prinseseră pisica. Aruncaseră deoparte păpușa, și Eponine, care era cea mai mare, înfășa pisicuța, în ciuda miorlăiturilor și zvârcolelilor acesteia, într-o mulțime de cârpe albastre și roșii. Și în timp ce se îndeletnicea cu această muncă serioasă și grea, ea îi spunea Azelmei:

— Vezi, surioară, e mai bine să te joci cu păpușa asta decât cu cealaltă. Asta se mișcă, țipă, e caldă. Hai, surioară, să ne jucăm cu ea. Știi, ea o să fie fata mea. Eu am să fiu o cucoană. Am să vin la tine în vizită și tu o să te uiți la ea. Pe urmă, încetul cu încetul o să-i vezi mustățile și o să te miri. Apoi o să-i vezi urechile și coada și o să te miri. Și o să-mi spui: „Vai, doamnă!“ Și eu am să-ți răspund: „Da, doamnă, așa e fetița mea. Acum toate fetițele sunt așa!“

Azelma o asculta pe Eponine cu admirație.

În timp ce fetițele Thénardier înfășau pisica, Cosette înfășa sabia. Pe urmă o luă în brațe, cântându-i molcom ca s-o adoarmă.

În vremea asta, cârciumăreasa se apropie de „omul galben“.

„Bărbatul meu are dreptate, hotărî ea. E cu putință să aibă avere. Se află în lumea asta bogătași atât de ciudați...“

Se rezemă cu coatele de masa lui.

— Domnule... zise cârciumăreasa.

La cuvântul „domnule“, omul se întoarse. Până atunci, ea nu-i spusese decât „unchiașule“ sau „moșule“.

— Vedeți, domnule, urmă cârciumăreasa cu o politețe dulceagă, care era și mai respingătoare decât răutatea ei, mă învoiesc ca fetița să se joace, nu mă împotrivesc, dar asta merge numai o dată, fiindcă sunteți dumneavoastră mărinimos. Vedeți că ea nu are nimic. Trebuie să muncească.

— Asta înseamnă că nu e a dumneavoastră? întrebă omul.

— Vai de mine, Dumnezeule mare! Nu, domnule! E o biată sărmană, pe care am luat-o de milă. Facem pentru ea tot ce putem, pentru că nici noi nu suntem bogați. Degeaba scriem de șase luni în satul de unde e ea, că nu primim nici un răspuns. Pesemne că maică-sa a murit.

— Aha! făcu omul și căzu din nou pe gânduri.

În tot timpul acestei convorbiri, Cosette nu-și lua ochii de la stăpână-sa. Asculta însă cu gândul în altă parte. Din vreme în vreme, răzbeau până la ea câteva frânturi de fraze.

Între timp, mușteriii, pe jumătate beți, începuseră să cânte un cântec. Cârciumăreasa se apropie de ei pentru a lua parte la veselia generală.

Cosette, sub masă, se uita la focul care i se răsfrângea în ochii nemișcați; începu iarăși să legene sabia, îngânându-și cântecul.

În urma noilor stăruințe ale gazdei, omul galben, „milionarul“, se învoi să cineze.

— Ce dorește domnul?

— Pâine și brânză, răspunse el.

„De bună seamă că-i un golan“, hotărî tușa Thénardier.

Bețivii își urmau cântecul, și copila, sub masă, și-l îngâna pe al său. Fără veste, Cosette se opri. Întorcându-se, observase păpușa micuțelor Thénardier, pe care acestea, jucându-se cu pisica, o uitaseră și o zvârliseră la câțiva pași de masa de bucătărie.

Atunci, dădu drumul sabiei înfășate și-și roti încet ochii prin încăpere. Tușa Thénardier vorbea în șoaptă cu bărbatu-său și număra banii. Eponine și Azelma se jucau cu pisica; cât despre mușterii, unii cinau, alții beau vin, alții cântau, nimeni nu o lua în seamă. Nu era nici o clipă de pierdut.

Cosette se târî de-a bușilea pe sub masă, și după ce se mai încredință încă o dată că nimeni n-o pândește, se furișă repede până la păpușă și o înhăță degrabă. În clipa următoare, era la locul ei, stând neclintită, dar în așa fel ca păpușa, pe care o ținea în brațe, să rămână în umbră.

Nimeni n-o văzuse, în afară de călătorul care-și mânca în tăcere sărăcăcioasa cină. Această fericire a Cosettei dăinui aproape un sfert de ceas.

Dar oricâte măsuri luase Cosette, ea nu observă că un picior al păpușii ieșea din umbră și că focul vetrei îl lumina puternic. Piciorul trandafiriu și strălucitor, ce se ivea din întuneric, izbi dintr-o dată privirea Azelmei, care-i spuse Eponinei:

— Ia uită-te, surioară!

Amândouă fetițele rămaseră încremenite; Cosette îndrăznise să ia păpușa!

Eponine se ridică și, fără să dea drumul pisicii, se duse la maică-sa și începu s-o tragă de fustă.

— Ia dă-mi pace! zise mama. Ce vrei de la mine?

— Mamă, răspunse fata, uită-te!

Și i-o arătă cu degetul pe Cosette. Dar Cosette, în culmea încântării, nu vedea și nu auzea nimic.

Fața cârciumăresei se strâmbă într-o furie oarbă. Cosette depășise orice margini. Cosette se încumetase să ia păpușa „domnișoarelor“. Strigă cu o voce răgușită de mânie:

— Cosette!

Fetița tresări, ca și cum pământul s-ar fi cutremurat sub ea. Se întoarse.

— Cosette! repetă cârciumăreasa.

Cosette luă păpușa și, cu un fel de venerație amestecată cu deznădejde, o puse jos pe podea. Apoi, fără s-o lase din ochi, își împreună mâinile și – era înspăimântător să vezi acest gest la un copil de opt ani – le frânse de mâhnire. Apoi – ceea ce nu izbutise să facă nici una din emoțiile din timpul zilei, nici drumul în pădure, nici greutatea căldării, nici pierderea banilor, nici amenințarea gârbaciului, nici chiar ocările gazdei – o podidiră lacrimile. Izbucni în hohote de plâns.

Între timp, călătorul se ridicase de pe scaun.

— Dar ce s-a întâmplat? întrebă el.

— Parcă dumneavoastră nu vedeți? întrebă cârciumăreasa, arătând cu degetul dovada fărădelegii, care zăcea la picioarele Cosettei.

— Ei, și ce-i cu asta? întrebă din nou omul.

— Ticăloasa a cutezat să atingă păpușa fiicelor mele! răspunse cârciumăreasa.

— Ei și? zise omul. Și ce s-a întâmplat dacă s-a jucat cu această păpușă?

— A atins-o cu mâinile ei murdare! urmă cârciumăreasa. Cu mâinile ei scârboase!

La aceste cuvinte, suspinele Cosettei se înteţiră.

— Ai să taci o dată sau ba? strigă tușa Thénardier.

Necunoscutul se îndreptă către ușa care dădea în stradă, o deschise și ieși.

Îndată ce dispăru, cârciumăreasa se folosi de absența lui pentru a-i da, pe sub masă, o lovitură de picior Cosettei, care urlă de durere.

Ușa se deschise, omul apăru din nou. Ținea în brațe minunata păpușă de care am mai vorbit și pe care toți copiii satului o admiraseră încă din zori.

O puse înaintea Cosettei și-i spuse:

— Ia-o, e a ta!

Cosette ridică ochii. Îl privea pe omul care se apropiase de ea cu această păpușă, ca și cum ar fi văzut venind soarele; auzi cuvintele de necrezut: „E a ta!"

Se uită la necunoscut, se uită la păpușă, apoi se trase încet înapoi și se duse să se ascundă sub masă, în colțul cel mai depărtat, lângă perete.

Nu mai plângea, nu mai striga, se părea că-i e teamă să și răsufle. Cârciumăreasa, Eponine și Azelma rămaseră ca niște stane de piatră. Până și bețivii tăcuseră. În toată cârciuma se așternu o tăcere adâncă.

Tușa Thénardier, încremenită și fără glas, începu din nou să facă presupuneri: „Cine poate fi bătrânul acesta? Să fie un calic, să fie un milionar? Sau poate amândouă, adică un hoț?"

Cârciumarul se uita ba la păpușă, ba la călător; părea că-l cântărește din ochi, cum ar fi făcut-o cu un sac de bani. Dar aceasta nu dură decât o clipă. Se apropie de nevastă-sa și-i șopti:

— Păpușa costă cel puțin treizeci de franci. Lasă prostiile! Pe brânci în fața omului ăsta!

— Dar bine, Cosette, zise cârciumăreasa cu vocea acră-dulce a femeilor rele când vor să pară mângâietoare, de ce nu iei păpușa?

Cosette se încumetă să iasă din colțul ei.

— Dragă Cosette, zise cârciumarul cu un aer blând, domnul îți dăruiește o păpușă. Ia-o! E a ta.

Cosette căta cu un fel de spaimă la păpușa cea minunată. Obrazul îi era încă plin de lacrimi, dar ochii începeau să i se lumineze, strălucind de o fericire neobișnuită.

I se părea c-ar fi destul să atingă păpușa, pentru ca să fie lovită de trăsnet. Ceea ce în anumită măsură era adevărat, fiindcă nu se îndoia că stăpână-sa avea s-o ocărască și s-o bată.

În cele din urmă, se apropie și întrebă cu sfială, întorcându-se spre cârciumăreasă:

— Am voie, doamnă?

Nu sunt pe lume cuvinte pentru a zugrăvi înfățișarea ei deznădăjduită, speriată și în același timp încântată.

— Sigur că da, răspunse cârciumăreasa. E a ta. Dacă domnul ți-a dăruit-o...

— E adevărat, domnule, întrebă Cosette, e adevărat că „doamna“ asta e a mea?

Străinul părea să aibă ochii plini de lacrimi. Era vădit că ajunsese la acel grad de tulburare când taci ca să nu izbucnești în plâns. Dădu din cap și puse mâna „doamnei“ în mânușița Cosettei.

Cosette își trase degrabă mâna, ca și cum mâna „doamnei“ ar fi fript-o, apoi lăsă ochii în jos.

Dar deodată, ea se întoarse și înhăță păpușa cu înfrigurare.

— Am să-i spun Caterina, zise ea.

Ciudată era priveliștea pe care o alcătuiau zdrențele Cosettei amestecate cu panglicile și cu rochița de mătase trandafirie a păpușii.

— Doamnă, întrebă ea, am voie s-o pun pe scaun?

— Da, copila mea, răspunse cârciumăreasa.

Acum, Eponine și Azelma erau acelea care o priveau pe Cosette cu invidie.

Cosette o puse pe Caterina pe un scaun, iar ea se așeză în fața ei pe podea și rămase nemișcată, fără glas, în contemplare.

— Joacă-te, Cosette, zise străinul.

— Dar mă joc! răspunse copila.

Pe acest călător, cârciumăreasa îl ura în acea clipă mai mult decât orice pe lume. Totuși, trebuia să se stăpânească. Se grăbi să-și trimită fiicele la culcare, apoi îi ceru omului îmbrăcat în galben „permisiunea“ s-o culce și pe Cosette.

— A trudit destul azi, adăugă cu un aer matern tușa Thénardier.

Cosette plecă la culcare, ținând-o pe Caterina în brațe. Din vreme în vreme, cârciumăreasa se ducea în cealaltă parte a odăii, unde se afla bărbatul ei, pentru „a-și ușura inima“, cum spunea ea.

— Ce bătrân dobitoc! Ce i-a căşunat așa dintr-o dată? Auzi, să vină să ne încurce! Ar vrea ca pocitania asta mică să se joace! Îi dăruiește o păpușă! O păpușă de patruzeci

de franci, unei maimuțe pe care aș da-o întreagă pentru patruzeci de bani. Încă puțin și o să înceapă să-i spună „Maiestate“, ca unei prințese! O fi turbat moșul?

— De ce? Totuși e nespus de limpede, răspundea Thénardier. Dacă asta-i face plăcere! Ție îți place ca fetița să lucreze, lui îi place ca ea să se joace! E dreptul lui. Un călător care plătește poate să facă tot ce vrea. Dacă bătrânul ăsta e filantrop, ce-ți pasă ție? Dacă e un găgăuță, nu-i treaba ta! La ce să te amesteci, atâta vreme cât are bani?

Erau vorbele unui cap de familie și socotelile unui hangiu; nici unul, nici altul nu sufereau împotrivire.

Necunoscutul își rezemase coatele de masă și se cufundase iarăși în gânduri.

Toți ceilalți mușterii, negustori și căruțași, se trăseseră mai la o parte și nu mai cântau. Îl cercetau pe necunoscut de departe, cu un fel de teamă respectuoasă. Omul ăsta ciudat, îmbrăcat atât de sărăcăcios, care scotea cu atâta ușurință din buzunar monedele de cinci franci și dăruia cu mărinimie păpuși uriașe la cenușărese mititele, cu saboți în picioare, era, fără îndoială, un om minunat și primejdios.

Se scurseseră câteva ceasuri. Mușteriii se împrăștiaseră, cârciuma se închisese, sala de jos se golise, focul se stinsese, dar necunoscutul se afla în același loc, în aceeași poziție. Din când în când își schimba brațul pe care se rezema. Asta era tot. De când ieșise Cosette, el nu mai scosese nici un cuvânt.

În încăpere nu se mai aflau decât soții Thénardier, care rămăseseră din politețe și din curiozitate.

— Are de gând să stea așa toată noaptea? mormăia cârciumăreasa.

După ce ornicul bătu ora două, ea îi spuse bărbatului său:

— Mă duc să mă culc. Fă cu el ce poftești.

Bărbatul se așeză la o masă, într-un colț, aprinse o lumânare și începu să citească „Curierul Francez“.

Astfel se scurse un ceas și mai bine. Vrednicul hangiu citise cel puțin de trei ori gazeta. Străinul nu se clintea din loc.

Thénardier se mișcă, tuși, scuipă, își suflă nasul, se suci ca să scârțâie scaunul. Călătorul rămase nemișcat.

„N-o fi adormit?“ se gândi Thénardier.

Omul nu dormea, dar nimic nu-l putea trezi din visare.

În cele din urmă, Thénardier își scoase tichia, se apropie domol și, luându-și inima în dinți, întrebă:

— Oare domnul nu binevoiește să se odihnească?

— Așa-i, zise necunoscutul, aveți dreptate. Unde e grajdul dumneavoastră?

— Domnule, rosti Thénardier, cu un zâmbet, o să vă conduc.

Hangiul luă lumânarea, necunoscutul își luă bastonul și legătura. Thénardier îl duse într-o cameră de la etaj, neobișnuit de luxoasă, cu mobilă de mahon, cu un pat cu polog și cu perdele roșii de bumbac.

— Ce-i asta? întrebă călătorul.

— E camera noastră cea mai bună, răspunse hangiul. Eu și nevastă-mea locuim în altă odaie. Intrăm aici numai de două-trei ori pe an.

— Mi-ar fi plăcut mai bine în grajd, zise necunoscutul pe neașteptate.

Thénardier, prefăcându-se că n-a auzit această remarcă nepoliticoasă, aprinse două lumânări noi de ceară, care se găseau pe căminul în care ardea un foc destul de puternic.

Călătorul se apropie de cămin și-și aținti privirea asupra focului. Când se întoarse, gazda dispăruse.

Hangiul se duse în odaia lui. Nevastă-sa, auzindu-i pașii, se răsuci în pat și zise:

— Să știi că mâine o dau pe Cosette afară!

— Strașnic te mai grăbești! răspunse Thénardier cu răceală.

Nu mai schimbară nici o vorbă, și după câteva minute lumina se stinse în camera lor.

În vremea aceasta, călătorul își pusese într-un colț bastonul și legătura. După plecarea hangiului, el se așeză într-un fotoliu și rămase pe gânduri. Apoi își scoase ghetele, luă una dintre lumânări, o stinse pe cealaltă, împinse ușa și ieși, privind de jur împrejur, ca și cum ar fi căutat ceva. Străbătu un coridor și ajunse lângă scară. Aici auzi un zgomot foarte slab, care semăna cu o răsuflare de copil.

Călăuzit de acest zgomot, el ajunse la un fel de nișă triunghiulară făcută sub scară, sau, mai bine zis, alcătuită chiar de scară. Această nișă nu era nimic altceva decât golul de sub scară.

Acolo, printre tot felul de coșuri vechi și de farfurii sparte, în praf și în mijlocul pânzelor de păianjen, se afla un pat – dacă se poate numi pat o saltea atât de ruptă, încât i se vedeau paiele, și o plapumă atât de zdrențăroasă, încât sub ea se zărea salteaua. Cearceafuri nu erau. Toate acestea erau puse de-a dreptul pe pardoseala de piatră. În acest pat dormea Cosette.

Necunoscutul se apropie și o privi.

Cosette dormea adânc. Nu se dezbrăcase, nu se dezbrăca niciodată iarna, pentru ca să-i fie mai cald.

Ținea îmbrățișată păpușa, ai cărei ochi deschiși sticleau în întuneric. Din când în când, Cosette scotea câte un suspin, ca și cum ar fi fost pe cale să se deștepte, și-și încleșta brațele în jurul păpușii. Lângă patul ei se afla un singur sabot.

Alături de colțișorul Cosettei, o ușă deschisă lăsa să se vadă o cameră întunecată, destul de spațioasă. Străinul intră înăuntru. În fund, printr-o ușă cu geam, se zăreau două pătuțuri albe, asemănătoare. Erau ale Eponinei și Azelmei.

Străinul își închipui că această odaie dădea în camera soților Thénardier. Era gata să plece, când privirea i se opri pe sobă. În vatră nu era foc și nici măcar cenușă. Dar ceea ce se afla înăuntru atrase atenția călătorului.

Erau doi pantofiori frumoși, de mărime diferită. Călătorul își aminti de obiceiul pe care-l au copiii, obicei vechi și atât de înduioșător, de a-și pune în ajunul Crăciunului ghetuțele în sobă, nădăjduind că peste noapte zâna cea bună le va lăsa cine știe ce dar minunat. Așa că Eponine și Azelma își puseseră și ele câte un pantof în sobă.

Călătorul se aplecă.

Zâna, adică mama, trecuse pe aici; în fiecare pantofior sclipea câte o monedă de zece bani, nouă-nouță.

Omul se ridică și era să plece, când zări mai la o parte, în cel mai întunecat colț al vetrei, un alt obiect. Se uită cu atenție și văzu că era un sabot, un sabot grosolan, spart, acoperit de cenușă și de noroi uscat. Era sabotul Cosettei.

În acest sabot nu se afla nimic.

Călătorul scotoci prin buzunarul surtucului, se aplecă și puse în pantoful Cosettei o monedă de aur de douăzeci de franci. Apoi, pășind în vârful picioarelor se înapoie în camera sa.

*

* *

În dimineața următoare, cu cel puțin două ceasuri înainte de ivirea zorilor, în sala de jos a cârciumii, Thénardier era așezat la o masă, cu un toc în mână, și întocmea socoteala călătorului în surtuc galben.

Nevastă-sa, în picioare, aplecată deasupra lui, nu-l slăbea din ochi. Nu schimbau nici un cuvânt. Thénardier era cu totul absorbit de întocmirea socotelii. În casă se auzeau zgomote: „Ciocârlia" mătura scara.

După un sfert de ceas și mai bine și după ce făcuse mai multe ștersături, Thénardier alcătui această capodoperă:

Socoteala domnului de la nr. 1:

Cina . . . . 3 franci
Camera . . . . 10 franci

Lumânări....................	5 franci
Căldură......................	4 franci
Sirvici........................	1 franc
Total.....	23 franci

În loc de „serviciu" era scris „sirvici".

— Douăzeci și trei de franci! strigă cârciumăreasa. De altfel ai dreptate, domnule Thénardier! Atâta ne datorează, mormăi ea apoi, gândindu-se la păpușa dăruită Cosettei în fața fiicelor sale. E drept, dar e prea mult. N-o să vrea să plătească.

Thénardier râse disprețuitor și spuse:

— O să plătească.

Femeia nu mai zise nimic. Începu să orânduiască mesele; bărbatul se plimba în lung și-n lat prin sală. După o vreme, adăugă:

— Vezi că am o mie cinci sute de franci datorie.

Se așeză în fața sobei și, punându-și picioarele pe cenușa caldă, rămase pe gânduri.

— Ascultă – vorbi din nou nevasta, să nu uiți că am s-o dau afară azi pe Cosette. Pocitanie afurisită! Mă râcâie la inimă cu păpușa ei! N-o mai sufăr în casă nici o singură zi!

Thénardier își aprinse pipa și zise:

— Să-i dai omului socoteala.

Apoi ieși.

Abia părăsise Thénardier odaia, când călătorul intră înăuntru.

Numaidecât se ivi și cârciumarul în spatele lui și rămase nemișcat în ușa întredeschisă, în așa fel ca să fie văzut numai de nevastă-sa.

„Omul galben" ținea în mâini bastonul și bocceaua.

— Atât de devreme și v-ați sculat! strigă cârciumăreasa. Aveți de gând să ne părăsiți, domnule?

Vorbind astfel, femeia tot învârtea în mâini, stânjenită parcă, nota de plată.

Călătorul părea dus pe gânduri, preocupat de ceva. Răspunse:

— Da, doamnă, plec.

— Prin urmare, domnule, nu aveți nici o treabă la Montfermeil?

— Nu, mă aflu aici în treacăt. Asta-i tot. Cât vă datorez, doamnă?

Cârciumăreasa îi întinse în tăcere socoteala.

Omul desfăcu hârtia, o privi, dar era vădit că se gândea în altă parte.

— Doamnă, reluă el, vă merg bine treburile?

— Așa și așa, domnule, răspunse cârciumăreasa, uimită că socoteala nu provocase nici o explozie de indignare. Ah! domnule, urmă ea cu o voce tânguitoare și plângăreață, acum vremurile sunt foarte grele. Prin partea locului se află prea puțini orășeni! Mai mult oameni de jos! Doar rareori vin pe la noi călători bogați și mărinimoși ca dumneavoastră, domnule. Avem atâtea cheltuieli. Și mai e și fetița aceea, care ne costă o mulțime de parale.

— Care fetiță?

— Ei, fetița aceea, nu vă amintiți? Cosette! Ciocârlia, cum au poreclit-o aici în sat.

— Aha! făcu omul.

Ea urmă:

— Ce dobitoci sunt țăranii cu poreclele lor! Seamănă mai degrabă cu o bufniță decât cu o ciocârlie! Vedeți, domnule, noi nu cerșim de la alții, dar nici să facem pomeni nu putem. Nu câștigăm nimic, avem însă de plătit o groază de bani, brevetul, impozitele, taxele. Și în afară de asta, le am pe fetele mele. N-am nevoie să mai hrănesc și pe copiii altora.

Atunci, omul, care se străduia să vorbească nepăsător, deși glasul îi tremura puțin, întrebă:

— Și ce-ar fi dacă v-aș scăpa de ea?

— De cine? De Cosette?

— Da.

Fața roșie și mânioasă a cârciumăresei se lăți într-un zâmbet respingător.

— Ah! Luați-o, domnule, și faceți cu ea ce poftiți!

— S-a făcut!

— Adevărat? O luați?

— O iau.

— Numaidecât?

— Numaidecât. Chemați-o

— Cosette! strigă cârciumăreasa.

— Și între timp, urmă călătorul, am să vă plătesc socoteala. Cât face?

Își aruncă ochii pe nota de plată și nu-și putu ascunde uimirea.

— Douăzeci și trei de franci?

O privi pe cârciumăreasă și repetă:

— Douăzeci și trei de franci?

Cârciumăreasa avusese destulă vreme să se pregătească pentru acest moment. Ea răspunse cu îndrăzneală:

— Firește, domnule! Douăzeci și trei de franci!

Necunoscutul puse cinci monede de câte cinci franci pe masă.

— Aduceți fetița, zise el.

În această clipă, Thénardier înaintă până în mijlocul sălii și zise:

— Domnul datorează numai douăzeci și șase de bani.

— Douăzeci și șase de bani? strigă femeia.

— Douăzeci de bani pentru cameră, reluă cu răceală Thénardier – și șase bani pentru cină. Iar în privința fetiței, am ceva de vorbit cu domnul. Lasă-ne singuri, nevastă.

Cârciumăreasa ieși fără un cuvânt.

De îndată ce fură singuri, Thénardier îl pofti pe călător să ia loc. Acesta se așeză. Thénardier rămase în picioare și chipul îi luă o ciudată înfățișare de blândețe și de naivitate.

— Domnule, zise el, trebuie să vă spun că o ador pe fetiță.

Necunoscutul îl privi țintă.

— Care fetiță?

Thénardier urmă:

— Nici nu-ți vine să crezi cum poți să te legi de cineva! Ce nevoie am eu de toți banii ăștia! Luați-vă înapoi paralele! Pe copilul ăsta eu îl ador!

— Pe cine? întrebă necunoscutul.

— Ei! Pe mica noastră Cosette. Se pare că vreți să ne-o luați. Ei bine, vă spun sincer, nu mă învoiesc să mă despart de fetiță și aceasta e tot atât de adevărat pe cât e de adevărat că dumneavoastră sunteți un om cinstit. Mi-ar lipsi. O cunosc de când era micuță de tot. E adevărat că mă costă bani, e adevărat că are cusururi, e adevărat că nu suntem bogați, e adevărat că am plătit când a fost o dată bolnavă peste patru sute de franci pentru medicamente. Sărmana n-are nici tată, nici mamă, eu am crescut-o. Din ce am, din ce n-am, o hrănesc și pe ea. De fapt, țin la ea. Înțelegeți, încetul cu încetul te deprinzi cu un copil și-ți devine drag. Eu sunt un om simplu, nu stau să mă gândesc; o iubesc pe fetiță. Nevastă-mea e iute, dar și ea o iubește. E ca și cum ar fi fetița noastră. M-am învățat s-o aud ciripind prin casă.

Necunoscutul continua să-l privească țintă.

— Vă rog să mă iertați, domnule, urmă Thénardier, dar nu-ți dai fetița așa, primului venit. N-am dreptate? Firește, nimic de zis, sunteți bogat și păreți un om foarte cumsecade. Poate că e norocul ei... Dar trebuie să știu și eu. Înțelegeți? Să zicem că m-aș sacrifica, aș lăsa-o să plece, dar trebuie să știu unde se duce, nu pot s-o pierd din vedere. Aș vrea să știu la cine stă, pentru ca din când în când s-o mai văd, să mă reped s-o vizitez, ca să știe că bunul ei tată adoptiv nu e departe și veghează asupră-i. În fine, există lucruri mai puternice decât noi. Și apoi, nu vă cunosc nici măcar numele. O luați, și eu am să mă-ntreb: „Dar bine, unde e Ciocârlia? Unde a zburat?“ Ar trebui să văd, acolo, măcar un petic de hârtie sau un act, nu-i așa?

Străinul, fără a înceta să-l privească țintă pe cârciumar, cu acea căutătură care-l pătrundea până în fundul cugetului, răspunse cu o voce gravă și hotărâtă:

— Domnule Thénardier, pentru ca să vii la cinci leghe depărtare de Paris, nu-i nevoie să-ți iei actele. Dacă o iau pe Cosette, am luat-o și basta. N-o să-mi știți numele, n-o să-mi cunoașteți locuința, n-o să aflați unde o s-o duc, și intenția mea este ca nici ea să nu vă mai vadă niciodată. Suntem înțeleși? Da sau nu?

Thénardier pricepu că are de-a face cu cineva foarte puternic. În ajun, bând cu căruțașii, fumând și cântând, îl observase toată seara pe străin. Îl pândise ca o pisică și-l studiase ca un matematician.

Nu-i scăpase nici un gest, nici o mișcare a omului cu surtuc galben. Înainte chiar ca necunoscutul să-și fi arătat atât de limpede interesul pentru Cosette, Thénardier îl ghicise. Surprinsese privirile gânditoare ale bătrânului, care se întorceau neîncetat spre copilă. De ce acest interes? Cine era acest om? De ce, dacă avea atâția bani în pungă, purta haine atât de ponosite? Iată întrebări pe care și le punea Thénardier, fără să le poată da un răspuns, și care îl întărâtau. Se gândise la asta toată noaptea.

Necunoscutul nu putea fi tatăl Cosettei. Să-i fi fost bunic? Dar atunci de ce nu se dăduse numaidecât pe față? Când ai drepturi, le arăți. Era vădit că acest om nu avea nici un drept asupra Cosettei. Dar atunci, cine putea fi? Thénardier se pierdea în presupuneri. Întrevedea totul și nu vedea nimic. Oricum ar fi stat lucrurile, Thénardier era încredințat că aici se ascundea o taină, și fiind sigur că necunoscutul avea interes să rămână în umbră, se simțea el cel mai puternic. Dar în urma răspunsului limpede și hotărât al străinului, înțelegând că acest străin era un om simplu, în ciuda misterului care-l înconjura, cârciumarul se simți slab. Nu se așteptase la așa ceva.

Venise vremea să lucreze repede și fără ocol.

— Domnule, zise el, am nevoie de o mie cinci sute de franci.

Necunoscutul trase din buzunar un portofel vechi de piele neagră și scoase trei bilete de bancă, pe care le puse pe masă. Apoi, punându-și degetul pe ele, zise:

— Aduceți-o pe Cosette.

Dar ce făcea în timpul acesta Cosette?

Îndată ce se trezise, ea se repezise la sabotul ei. Găsise înăuntru banul de aur: o monedă de douăzeci de franci nouă-nouță.

Cosette rămase înmărmurită. Cele ce i se întâmplau începuseră s-o amețească. Nu știa ce înseamnă un ban de aur, nu mai văzuse niciodată așa ceva și, ca și cum l-ar fi furat, îl ascunse degrabă în buzunarul șorțulețului.

Simțea că banul de aur era al ei, ghicea de unde venea darul, totuși încerca un fel de bucurie amestecată cu frică. Era mulțumită, dar nu-i venea să-și creadă ochilor. Aceste daruri, atât de frumoase, atât de minunate, nu puteau să existe cu adevărat. Păpușa o înspăimânta, banul de aur o înspăimânta. Fără să-și dea seama, tremura înaintea atâtor minunății. Numai de străin nu-i era teamă. Dimpotrivă, îi era de ajuns să se gândească la el ca să se simtă liniștită. De aseară, în mijlocul tuturor emoțiilor și chiar în somn, ea se gândise tot timpul, în cugetul ei copilăresc, la acest om care părea bătrân, sărac și atât de trist și care era atât de bogat și de bun.

De când îl întâlnise în pădure, se schimbase totul.

Cosette nu știuse niciodată ce înseamnă să trăiești sub ocrotirea mamei. De la vârsta de cinci ani, adică de când își putea aduce ea aminte, biata copilă tremura de spaimă și de frig. Stătuse totdeauna singură în calea nenorocirilor care se abătuseră asupra ei; acum i se părea că cineva o apără. Nu-i mai era atât de teamă de tușa Thénardier; nu se mai simțea singură; avea pe cineva lângă dânsa.

Se apucase repede să facă treburile ei din fiecare dimineață. O amețea banul de aur, pe care-l pusese în același buzunăraș din care îi căzuse în ajun moneda de cincisprezece bani. Nu îndrăznea să-l atingă, dar stătea minute întregi și-l admira. Mătura scara și dintr-o dată se oprea, rămânea nemișcată, uitând de mătură și de lumea toată, cu ochii la minunea care strălucea în fundul buzunarului.

Într-o astfel de clipă o surprinse tuşa Thénardier.

Potrivit poruncii bărbatului său, cârciumăreasa se dusese s-o aducă pe Cosette. Şi, lucru nemaipomenit, nu-i trase nici o palmă şi nici n-o ocărî măcar.

— Cosette, zise ea aproape cu blândeţe, vino încoace...

În clipa următoare, Cosette intra în sala de jos.

Străinul luă un pachet pe care-l adusese cu el şi-l desfăcu. În el se aflau o rochiţă de lână, un şorţuleţ, un pieptăraş de barchet, o fustuliţă, o băsmăluţă, ciorapi de lână, ghetuţe, într-un cuvânt, tot ceea ce îi trebuia unei fetiţe de şapte ani. Totul era de culoare neagră.

— Copila mea, zise necunoscutul, ia-le şi du-te de te îmbracă repede.

Zorile abia se iveau, când locuitorii din Montfermeil, care se sculaseră şi care începeau să-şi deschidă uşile, văzură trecând pe strada ce ducea spre Paris un bătrân sărăcăcios îmbrăcat, ducând de mână o fetiţă, care ţinea în braţe o păpuşă

Era călătorul necunoscut, cu Cosette.

Nimeni nu-l cunoştea pe acest om; şi cum Cosette nu mai era în zdrenţe, mulţi n-o recunoscuseră nici pe ea.

Cosette pleca. Cu cine? Nu ştia. Încotro? Nu bănuia. Înţelegea un singur lucru: părăsise cârciuma Thénardier.

*

*   *

După ce călătorul şi Cosette ieşiră, Thénardier aşteptă un sfert de ceas şi mai bine, apoi o luă pe nevastă-sa deoparte şi-i arătă cei o mie cinci sute de franci.

— Cum? Numai atât? se miră ea.

Pentru întâia oară de la începutul căsniciei lor, ea se încumeta să judece o faptă a stăpânului.

— Fireşte, ai dreptate, zise el, sunt un neghiob. Dă-mi pălăria.

Îndoi cele trei bilete de bancă, le vârî în buzunar și ieși repede. Se înșelă însă, și o luă la început la dreapta. Dar câțiva vecini, pe care-i întrebă, îl puseră pe urma cea bună: Ciocârlia și necunoscutul fuseseră văzuți apucând spre Livry. Porni cu pași mari pe drumul arătat, spunându-și: „Fără îndoială că acest om e un milionar îmbrăcat în zdrențe, iar eu sunt un dobitoc. La început a dat douăzeci de bani, pe urmă cinci franci, pe urmă cincizeci, pe urmă o mie cinci sute, și totul cu aceeași ușurință. Ar fi dat și cincisprezece mii de franci. Dar las' că-l ajung eu. Și apoi pachetul cu îmbrăcăminte, pregătit dinainte pentru fetiță – toate astea sunt tare ciudate; se ascund o mulțime de taine aici. Secretele bogaților sunt ca un burete plin de aur, trebuie numai să știi să-l storci".

Toate aceste gânduri i se învârteau prin cap. „Sunt un dobitoc!" își repeta el.

Deodată se opri și se plesni cu palma peste frunte, ca un om care a uitat ce-i mai important și care-i gata să se întoarcă.

„Ar fi trebuit să-mi iau pușca!" mormăi el.

Thénardier era un negustor în care se ascundea un monstru.

După o clipă de șovăială, se hotărî: „Ba nu! Ar avea vremea să scape!"

Și-și urmă repede, cu pas sigur, drumul.

După ce trecu de mlaștini și străbătu piezis o poiană mai mare, zări pe deasupra unui mărăciniș o pălărie. Era pălăria necunoscutului.

Mărăcinișul nu era prea înalt. Thénardier ghici că omul și Cosette se așezaseră puțin să se odihnească. Fetița era atât de micuță, încât nu se vedea, în schimb se putea zări capul păpușii.

Thénardier nu se înșelase. Necunoscutul se așezase acolo pentru ca s-o lase pe Cosette să se odihnească puțin.

Cârciumarul ocoli mărăcinișul și se ivi fără veste în fața celor pe care îi căuta.

— Vă rog să mă iertați, domnule, zise el, gâfâind, dar poftiți cei o mie cinci sute de franci ai dumneavoastră.

Vorbind astfel, îi întinse necunoscutului cele trei bilete de bancă. Omul ridică ochii:

— Ce înseamnă aceasta?

Thénardier răspunse cu politețe:

— Aceasta înseamnă, domnule, că o iau pe Cosette înapoi.

Cosette se cutremură și se strânse lângă necunoscut. Acesta, privindu-l pe Thénardier în adâncul ochilor, îi răspunse, accentuând fiecare silabă:

— O lu-ați în-a-poi pe Co-sette?

— Da, domnule, o iau. Am să vă spun de ce. M-am răzgândit. De fapt, nu am dreptul să v-o dau. Vedeți, eu sunt un om cinstit. Fetița aceasta nu e a mea, ci a mamei sale. Maică-sa mi-a încredințat-o, prin urmare n-o pot încredința decât maică-sii. O să-mi spuneți: „Dar maică-sa a murit!" Prea bine. În asemenea împrejurări eu nu pot să dau fetița decât aceluia care mi-ar aduce o adeverință semnată de maică-sa, în care se spune că trebuie să dau fetița acelei persoane. Asta e limpede.

Omul, fără să răspundă, se scotoci în buzunar și Thénardier văzu din nou portofelul în care se găseau biletele de bancă.

Cârciumarul tresări de bucurie.

„Minunat, se gândi el. Trebuie să mă țin bine. Vrea să mă cumpere."

Înainte de a deschide portofelul, călătorul aruncă o privire de jur împrejur.

Locul era cu desăvârșire pustiu.

În pădure și în vale nu se afla nici un om.

Necunoscutul deschise portofelul și scoase dinăuntru nu pumnul de bilete de bancă pe care-l aștepta Thénardier, ci un simplu petic de hârtie; îl desfăcu și-l arătă cârciumarului, spunându-i:

— Aveți dreptate. Citiți.

Thénardier luă hârtia și citi:

Montreuil-sur-Mer, 25 martie 1823

Domnule Thénardier,

O veți da pe Cosette aducătorului acestei scrisori. Vi se vor plăti micile cheltuieli.

Cu toată stima,
FANTINE

— Cunoașteți această semnătură? întrebă călătorul.

Era într-adevăr semnătura Fantinei. Thénardier o recunoscu.

Nu mai avea nimic de spus. Cârciumarul se simți de două ori furios: pe de o parte, pentru că trebuia să renunțe la banii la care nădăjduia, iar pe de alta, pentru că fusese învins.

— Puteți opri această hârtie pentru descărcarea dumneavoastră, adăugă necunoscutul.

— Semnătura e destul de bine imitată, mormăi Thénardier printre dinți. Fie.

Totuși mai făcu o sforțare deznădăjduită.

— Domnule, zise el, n-am ce face. Sunteți aducătorul scrisorii. Dar trebuie să-mi plătiți micile cheltuieli. Și mi se datorează destul de mult.

Omul se ridică în picioare și, scuturându-și de praf mâneca roasă, răspunse:

— Domnule Thénardier, în ianuarie, mama fetiței socotea că vă datorează o sută douăzeci de franci. I-ați trimis în februarie o socoteală de cinci sute de franci; ați primit trei sute de franci la sfârșitul lui februarie și trei sute de franci la începutul lui martie. De atunci s-au scurs nouă luni, a câte cincisprezece franci, prețul cuvenit – asta face o sută treizeci și cinci de franci. Ați primit o sută de franci în plus, nu rămâne decât o datorie de treizeci și cinci de franci. Iar eu v-am dat o mie cinci sute de franci.

„Ce diavol o fi omul ăsta?“ se gândi Thénardier.

— Domnule, al cărui nume nu am onoarea să-l cunosc – zise el cu hotărâre și lăsând de astă dată la o parte mani-

erele politicoase – sau o iau pe Cosette sau o să-mi dați trei mii de franci.

Străinul zise liniștit:

— Haide, Cosette.

O apucă pe Cosette cu mâna stângă, iar cu dreapta ridică de jos bastonul.

Thénardier își dădu seama că ciomagul era neobișnuit de mare și că de jur împrejur locul era pustiu.

Împreună cu copila, omul se înfundă în pădure, lăsându-l pe cârciumar nemișcat și buimăcit.

În timp ce ei se depărtau, Thénardier privea umerii lați, puțin aduși, și pumnii uriași ai călătorului.

Apoi ochii i se întoarseră asupra lui însuși, asupra brațelor sale slăbănoage și asupra mâinilor lipsite de putere.

„Mare nătărău mai sunt, își spuse el, să plec la vânătoare fără pușcă!“

Totuși nu voia să se dea bătut.

— Vreau să știu unde se duc, mormăi el. Și începu să-i urmeze de departe.

Îi rămăseseră două lucruri: o ironie – peticul de hârtie, semnat „Fantine“, și o mângâiere – cei o mie cinci sute de franci.

Omul o ducea pe Cosette în direcția Livry și Bondy. Mergea încet, cu capul plecat, gânditor și mâhnit.

Iarna rărise copacii din pădure, astfel încât Thénardier, deși rămăsese destul de departe, nu-i pierdea din ochi.

Din când în când, omul se întorcea și se uita dacă nu-i urmărit. Și deodată îl văzu pe Thénardier.

Atunci intră repede cu Cosette într-un crâng, în care îi era ușor să se ascundă.

— Drace! strigă Thénardier și grăbi pasul.

Desimea copacilor îl sili să se apropie de ei.

Ajungând în desișul pădurii, omul se întoarse din nou și din nou îl văzu pe cârciumar. Dar de astă dată, îl privi atât de posomorât, încât Thénardier socoti că e „zadarnic“ să-l mai urmărească. Thénardier făcu calea întoarsă.

Necunoscutul intră cu Cosette în Paris, prin bariera Monceaux. Acolo se urcară într-o trăsură, care-i duse în piața Observatorului, unde coborâră. După ce plăti birjarul, el o luă pe Cosette de mână și amândoi merseră în noaptea adâncă, pe străzile pustii ale Parisului.

Ziua fusese stranie și plină de emoții pentru Cosette. Mâncaseră pâine cu brânză, cumpărate în cârciumi singuratice; călătoriseră cu trăsura, merseseră pe jos.

Cosette nu se plângea, dar era ostenită. Necunoscutul observă aceasta după felul cum îi trăgea în jos mâna, în timp ce mergeau.

O luă în spate. Cosette, fără să dea drumul Caterinei, își rezemă capul de umărul necunoscutului și adormi.

Astfel, fetița de opt ani își găsi un tată. Astfel, doi oameni singuratici se întâlniră și deveniră fiecare bucuria celuilalt.

SFÂRȘIT